

PAGRINDINĖS DUOMENŲ SUBJEKTO TEISĖS IR JŲ UŽTIKRINIMAS PAGAL ES BENDRAJĄ DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTĄ

Eglė Štareikė¹

¹Mykolo Romerio Universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT 44211 Kaunas
Tel.: +370 656 76033,
el. paštas: egle.stareike@gmail.com

Sigita Kausteklytė-Tunkevičienė²

²Mykolo Romerio Universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT 44211 Kaunas
Tel.: +370 686 35012,
el. paštas: sigitat@mrni.eu

Anotacija. Straipsnyje analizuojama teoriniu ir praktiniu požiūriu aktualus ES Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, kuris iš esmės reformuoja ES duomenų apsaugos teisinį reguliavimą ir įtvirtina visoje ES vienodai aukštą privatumo apsaugos standartą – bet kurios valdžio įstaigos, institucijos ar įmonės veiklos poveikis duomenų apsaugai turės tapti nuolatinium ir vienu iš centrinių bet kokios veiklos planavimo ir įgyvendinimo elementu. ES Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas ne tik nustato naujas duomenų tvarkymo taisykles, bet ir detalai sureguliuoja atskiras duomenų subjektų teises, išplečia šių teisių turinį bei įtvirtina duomenų apsaugos pareigūno institutą. Šiame straipsnyje autorės pristato pagrindines naujoves, susijusias su asmens duomenų subjektų teisių įtvirtinimu ir duomenų tvarkymo principais. Darbe taip pat analizuojami asmens duomenų apsaugos pareigūno paskyrimo pagrindai bei veiklos principai. Tik atsakingas ir Reglamente įtvirtintais principais pagrįstas asmens duomenų tvarkymas apsaugo asmens teisę į privatumą, o duomenų valdytoją ir duomenų tvarkytoją – nuo duomenų apsaugos pažeidimo.

Pagrindinės sąvokos: duomenų subjektas, duomenų valdytojas¹, duomenų tvarkytojas², bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, teisėtas duomenų tvarkymas.

ĮVADAS

Įvertinus teisės doktrinoje pateikiamus apibrėžimus, duomenų apsaugos teisė suprantama kaip teisės sritis, kuri skirta apsaugoti fizinius asmenis nuo žalos, kuri gali kilti dėl tam tikros informacijos apie juos tvarkymas.

¹ Duomenų valdytojas – fizinis arba juridinis asmuo, valdžios institucija, agentūra ar kita įstaiga, kuris vienas ar drauge su kitais nustato duomenų tvarkymo tikslus ir priemones; kai tokio duomenų tvarkymo tikslai ir priemonės nustatyti Sąjungos arba valstybės narės teisės, duomenų valdytojas arba konkretūs jo skyrimo kriterijai gali būti nustatyti Sąjungos arba valstybės narės teise. 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-30] < <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:119:FULL&from=EN>, 4 str. 1 d. 7 p.

² Duomenų tvarkytojas – fizinis arba juridinis asmuo, valdžios institucija, agentūra ar kita įstaiga, kuri duomenų valdytojo vardu tvarko asmens duomenis. *Ibid.*, 4 str. 1 d. 8 p.

Viešajam sektoriui ir privačiam verslui persikeliant ir plečiant veiklą elektroninėje erdvėje bei daugėjant būdų ir priemonių, kada asmens duomenys gali būti naudojami ne tik paslaugų suteikimo, sutarties sudarymo bei vykdymo užtikrinimo, bet ir rinkodaros, elgesio modelio analizės ir kitais tikslais, asmens duomenys įgyja vis didesnę vertę. Suprantama, kad tai kelia grėsmę asmens duomenų apsaugai, kurios pažeidimai gali tapti plataus masto.

2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (toliau - Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas arba BDAR arba Reglamentas; angl. *General Data Protection Regulation – GDPR*) Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse, pradedamas taikyti 2018 m. gegužės 25 d. BDAR panaikina 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (toliau – Duomenų apsaugos direktyva), kuria buvo grindžiamas asmens duomenų tvarkymas ES valstybėse narėse. Lietuvoje asmens duomenų apsaugą reguliuoja ir Duomenų apsaugos direktyvos reikalavimus įgyvendina Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (toliau dar ir - ADTAI), kuris turėtų būti pakoreguotas atsižvelgiant į BDAR nuostatas.

Siekis užtikrinti realią asmens duomenų apsaugą, apsaugoti asmenų teises skaitmeninėje erdvėje ir sustiprinti kovą su nusikalstamumu įvardijami kaip paskata turėti visose Europos Sąjungos valstybėse narėse vienodą ir atnaujintą asmens duomenų apsaugą reguliuojantį teisės aktą. Pagrindiniai asmens duomenų apsaugos reformos tikslai yra sustiprinti duomenų subjektų teises, nustatyti duomenų tvarkytojų ir duomenų subtvarkytojų atsakomybę bei užtikrinti skaidrų ir patikimą asmens duomenų reguliavimą bei tvarkymą.

Šio mokslinio straipsnio aktualumas siejamas su Bendrojo duomenų apsaugos reglamento naujumu ir aktualumu bei šio dokumento reikšme duomenų apsaugos teisei.

Šio mokslinio straipsnio **tikslas** yra išanalizuoti pagrindinių duomenų subjekto teisių turinį, identifikuojant duomenų subjektų teisių užtikrinimo priemones bei ištiriant duomenų apsaugos pareigūno veiklos pagrindus ir principus.

Mokslinio straipsnio **objektas** - Bendrojo duomenų apsaugos reglamentu įtvirtintos duomenų subjektų teisės ir asmens duomenų tvarkymo principai.

Moksliniame straipsnyje naudoti šie teoriniai ir empiriniai **metodai**: palyginamosios analizės metodas, loginis – analitinis ir sisteminės analizės. Palyginamosios analizės metodas taikytas siekiant palyginti galiojusį duomenų apsaugos teisinį reguliavimą su Bendrojo duomenų apsaugos reglamentu duomenų subjekto teisių įtvirtinimo aspektu. Loginis – analitinis ir sisteminės analizės metodai naudoti teisės aktų ir teisės doktrinos, skirtingų teisės

normų santykiui atskleisti, mokslinio straipsnio apibendrinimui, pagrindinei problematikai atskleisti ir išvadoms suformuluoti.

1. TEISINIO REGULIAVIMO NAUJOVĖS VERTINANT DUOMENŲ SUBJEKTO TEISIŲ ĮTVIRTINIMĄ PAGAL ĮSIGALIOJUSĮ BENDRĄJĮ DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTĄ

1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1995/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo buvo sukurta siekiant įgyvendinti du pagrindinius tikslus: pirmuoju siekta valstybės nares įpareigoti apsaugoti fizinių asmenų pagrindines teises ir laisves, ypač jų privatumo teisę tvarkant asmens duomenis, o antruoju – užtikrinti, kad valstybės narės nevaržytų laisvo asmens duomenų judėjimo tarp valstybių narių dėl priežasčių, susijusių su asmens duomenų apsauga³.

Duomenų apsaugos direktyvos 4 str. 1 ir 2 d. duomenų apsaugos teisinis reguliavimas taikomas pagal duomenų valdytojo (jo padalinio) įsteigimo valstybės narės teritorijoje kriterijų, t. y. jei duomenų valdytojas įsikūręs ne valstybės narės teritorijoje, bet kitoje vietoje, kur galioja tos valstybės nacionaliniai įstatymai, remiamasi tarptautine viešąja teise. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas taikomas asmens duomenų tvarkymui, kai šiuos veiksmus Europos Sąjungoje atlieka valstybės narės teritorijoje įsikūrusi duomenų valdytojo arba duomenų tvarkytojo buveinė, nepriklausomai nuo to, ar duomenys yra tvarkomi Sąjungoje, ar ne. Reglamentas, taip pat taikomas Sąjungoje neįsisteigusiam duomenų valdytojui arba duomenų tvarkytojui, kuris tvarko Sąjungoje esančių duomenų subjektų asmens duomenis, kuomet jo veikla yra susijusi prekių arba paslaugų siūlymu tokiems duomenų subjektams Sąjungoje arba elgesio, kai jie veikia Europos Sąjungoje, stebėseną. Taip pat ir tais atvejais, kai asmens duomenis tvarko duomenų valdytojas, įsisteigęs ne Sąjungoje, o vietoje, kurioje pagal viešąją tarptautinę teisę taikoma valstybės narės teisė⁴.

Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu valstybių nacionalinėje teisėje įdiegiama daug naujovių, ne tik smarkiai praplečiama ES duomenų apsaugos teisės teritorinė taikymo sritis, reguliavimo skaidrumas ir patikimumas, bet stiprinamos duomenų subjektų teisės bei sugriežtinami duomenų subjektų sutikimo reikalavimai, įtvirtinamas duomenų tvarkytojų ir

³ 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, Specialusis leidimas, OL L 281, p. 31; 2004 m., 13 skyrius, 15 tomas, p. 355–374.

⁴ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *Ibid.*, 1, 3 str.

subtvarkytojų atsakomybės nustatymas, o aktualu tai, kad Reglamento nuostatos yra taikomos tiesiogiai.

Taigi, 2018 m. gegužės 25 d. įsigaliojus Bendrajam duomenų apsaugos reglamentui duomenų tvarkymas tiek Lietuvoje, tiek ir kitose valstybėse narėse, turi neprieštarauti bei atitikti Reglamente nustatytą teisinį reguliavimą. Tuo tarpu kiekvieno duomenų valdytojo atsakomybė yra pasirūpinti, kad visi reikiami vidiniai asmens duomenų tvarkymo dokumentai būtų atnaujinti arba parengti taip, kad neprieštarautų Reglamente įtvirtintiems reikalavimams⁵.

Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas sugriežtino reikalavimus duomenų tvarkymo teisėtumui. Įtvirtino duomenų tvarkymo teisėtumo, sąžiningumo ir skaidrumo principą (5 str.). Kartu įpareigojo, kad duomenų valdytojas gali tvarkyti duomenis tik gavus duomenų subjekto sutikimą arba tik esant kitiems Reglamente nurodytiems pagrindams ir tik konkrečiais tikslais (6 str.). Duomenų valdytojo prašymas duoti sutikimą, turi būti pateikiamas aiškiai, suprantama ir lengvai prieinama forma, aiškia ir paprasta kalba. Duomenų valdytojui kyla pareiga įrodyti, kad duomenų subjektas davė sutikimą tam, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys. Įtvirtina ir duomenų subjekto teisę atšaukti sutikimą, jį atšaukti turi būti lygiai taip pat paprasta ir lengva, kaip ir duoti (7 str.).

Pirmą kartą Europos Sąjungos teisėje reglamentuotas vaiko asmens duomenų tvarkymas, t. y. jis yra teisėtas tik tuo atveju, jei vaikas yra nejaunesnis nei 16 metų amžiaus. Reglamentuota, kad jei vaikas yra jaunesnis nei 16 metų, duomenų tvarkymas yra teisėtas tik tuo atveju, jeigu sutikimą davė arba tvarkyti duomenis leido vaiko įstatyminiai atstovai, tačiau tik tokia apimtimi, kokia duotas sutikimas tvarkyti nepilnamečio vaiko duomenis. Vaikui tapus pilnamečiu, jis turi teisę pasirinkti ar leisti tvarkyti duomenis, ar reikalauti, kad toks sutikimas būtų atšauktas, o duomenys sunaikinti⁶.

Duomenų apsaugos direktyvoje buvo reglamentuota, kad atsakomybė už asmens duomenų tvarkymą tenka duomenų valdytojui. Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu išplečiamas atsakomybės už asmens duomenų tvarkymą taikymas, jo ribos. Siekiama, kad duomenų apsaugos reikalavimai būtų užtikrinti kasdienėje veikloje, nepažeidžiant duomenų subjekto teisėtų interesų. Naujuoju reguliavimu sugriežtinama atsakomybė, skatinanti ne tik duomenų valdytoją, bet ir duomenų tvarkytoją pasirinkti tinkamas priemones duomenų apsaugai užtikrinti, o atsakomybė yra taikoma tiek duomenų valdytojui, tiek ir duomenų tvarkytojui. Tiek duomenų valdytojui, tiek ir duomenų tvarkytojui prisiimant daugiau

⁵ Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02]
<<https://www.ada.lt/go.php/lit/Laukiantys-pokyciai>>.

⁶ *Ibid.*

įsipareigojimų privatumo užtikrinimo kontekste, kartu skatinamas duomenų subjektų pasitikėjimas⁷.

Vadovaujantis Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 31 str. tiek duomenų valdytojas, tiek duomenų tvarkytojas, taip pat jų atstovai, gavę prašymą bendradarbiauja su priežiūros institucija, vykdančia savo užduotis. Pasak Valstybinės duomenų inspekcijos, tais atvejais, kuomet bus vykdomas tarpvalstybinis duomenų tvarkymas, suprantamas, kaip asmens duomenų tvarkymas apimantis kelių Sąjungos valstybių narių gyventojus, kylančius klausimus dėl asmens duomenų tvarkymo neprieštaravimo reglamentui bus įgaliotos spręsti skirtingų valstybių narių priežiūros institucijos. Siekiant praktikos suvienodinimo valstybėse narėse, vadovaujanti priežiūros institucija bendradarbiaus su atitinkamų valstybių narių priežiūros institucijomis, drauge atliekant tyrimus, priimant bendrą sprendimą bei duomenų valdytojui (ir/ar tvarkytojui) taikant sankcijas. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas įtvirtina pareigą vadovaujančiai priežiūros institucijai pateikti sprendimo projektą kitoms valstybių narių priežiūros institucijoms, kurios išanalizavusios projektą privalės pateikti atsakymą išreikšdamos savo nuomonę. Šioms valstybių narių priežiūros institucijoms nustatytas keturių savaitių terminas pareikšti argumentuotą sutikimą ar pagrįstus prieštaravimus dėl sprendimo. Tais atvejais, kai į prieštaravimus neatsižvelgiama, klausimas toliau perduodamas spręsti Europos duomenų apsaugos valdybai. Reglamentas įpareigoja vadovaujančią priežiūros instituciją vykdyti Europos duomenų apsaugos valdybos sprendimą. Tačiau, nepriklausomai ar buvo kreiptasi į Europos duomenų apsaugos valdybą ar ne, priimtas vadovaujančios priežiūros institucijos sprendimas, susijusioms valstybių narių priežiūros institucijoms yra įpareigojantis ir turi būti privalomai vykdomas. Susijusios valstybių narių priežiūros institucijos, nesutikdamos su priimtu sprendimu, gali skųsti jį teismui⁸.

Tvarkomi ar ketinami tvarkyti asmens duomenys gali būti perduoti į trečiąją valstybę arba tarptautinei organizacijai, jeigu duomenų valdytojas arba duomenų tvarkytojas yra nustatęs tinkamas apsaugos priemones, tik esant sąlygai, kad Bendrojo asmens duomenų reglamento nuostatos bus taikomos ne tik asmens duomenų perdavimui, bet ir ateityje vykdomam duomenų tvarkymui.

Naujasis asmens duomenų reguliavimas įtvirtina vienodas sąlygas ne tik visoms Europos Sąjungos rinkoje veikiančioms bendrovėms, bet ir toms bendrovėms, kurios yra įsisteigusios

⁷ ES 29 str. darbo grupė. 2010 m. liepos 13 d. Nuomonė 3/2010 dėl atskaitomybės principo, Nr. WP173, p. 18 [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02]

<http://ec.europa.eu/newsroom/article29/news.cfm?item_type=1358&tpa_id=6936>.

⁸ Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02]

<<https://www.ada.lt/go.php/lit/Laukiantys-pokyciai>>.

už ES ribų, o jų veikla yra susijusi su asmens duomenimis (teikia paslaugas, parduoda prekes, stebi asmenų elgesį). Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas numato, kad minėtoms bendrovėms yra taikomas toks pats teisinis reguliavimas, koks yra taikomas ES įsisteigusioms bendrovėms⁹. Duomenų valdytojo (bendrovių) apsaugos priemonių tinkamumas vertinamas atsižvelgus į tokius aspektus, kaip: teisinės valstybės principą, pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, trečiosios valstybės ar tarptautinės organizacijos teisinį reguliavimą, susijusį su visuomenės saugumu, gynyba, nacionaliniu saugumu, baudžiamąja teise ir valdžios institucijų prieiga prie asmens duomenų, ar veiksmingai veikia viena ar kelios nepriklausomos priežiūros institucijos trečiojoje šalyje, trečiosios valstybės ar tarptautinės organizacijos priimtus tarptautinius įsipareigojimus, atsirandančius dėl teisiškai privalomų konvencijų ar priemonių, susijusių su asmens duomenų apsauga (44-45 str.).

Bendrajame duomenų apsaugos reglamente atsiranda nauja pareiga daliai duomenų valdytojų ir duomenų tvarkytojų paskirti duomenų apsaugos pareigūną (BDAR 37 str. 2 d.). Duomenų apsaugos pareigūno įtvirtinimas mažina institucijų, atsakingų už duomenų apsaugą bei priežiūrą, veiklos apimtį. Kaip minėta, tuo pačiu yra stiprinama duomenų valdytojo ir/ar duomenų tvarkytojo atsakomybė, skatinama duomenų valdytojų autonomija, bei duomenų subjektų pasitikėjimas jais¹⁰.

Dar viena naujovė, lyginant su Duomenų apsaugos direktyva, Bendrajame duomenų apsaugos reglamente įtvirtintas baudų dydis už neteisėtą ar netinkamą asmens duomenų tvarkymą, pažeidžiant numatytus duomenų apsaugai keliamus reikalavimus. Tiek duomenų valdytojui, tiek ir duomenų tvarkytojui pažeidusiems reikalavimus gali būti skirta administracinė nuobauda, t.y. bauda, kurios dydis gali siekti nuo 2 iki 4 proc. ankstesnių finansinių metų bendros metinės pasaulinės apyvartos, arba nuo 10 000 000 iki 20 000 000 eurų¹¹. Iki Bendrojo duomenų apsaugos reglamento įsigaliojimo už Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pažeidimus asmenims buvo numatyta bauda nuo 100 iki 580 eurų, o juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims – nuo 300 iki 1150 eurų. Pakartotinai padarytas administracinis nusižengimas užtraukė baudą asmenims nuo 500 iki 1200 eurų ir juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims – nuo

⁹ Europos komisija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02] <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/what-personal-data_lt>.

¹⁰ Zaleckis, J. ES Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas: reikšmė duomenų apsaugos teisei. TEISĖ, 2017, 103. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-22] <<http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/viewFile/10779/8959>>.

¹¹ Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02] <<https://www.ada.lt/go.php/lit/Laukiantys-pokyciai>>.

1100 iki 3000 eurų.¹² Tai reiškia, kad šiuo metu baudų dydis už asmens duomenų apsaugos netinkamą tvarkymą bei pažeidimus, lyginant su Direktyva, padidėja 6,6 tūkstančius kartų. Toks baudų dydis paaiškinamas Reglamente nustatytais teisinio reguliavimo tikslais (BDAR 83 str.), kad kiekvienu atveju skiriamos administracinės baudos būtų veiksmingos, proporcingos ir atgrasomos.

2. PAGRINDINĖS DUOMENŲ SUBJEKTŲ TEISĖS IR JŲ TURINYS

2007 m. ratifikuota Lisabonos sutartis¹³, galiojanti visoje Europos Sąjungoje, taip pat ir Lietuvoje, skelbia, kad kiekvienas asmuo turi teisę į savo duomenų apsaugą. Teisė į duomenų apsaugą yra neatsiejama nuo asmens teisės į privatų bei šeimos gyvenimą. Taigi, asmens teisė į duomenų apsaugą yra demokratinės teisinės valstybės - žmogaus teisė, įtvirtinta ir saugoma ne tik atskirų įstatymų, bet ir pamatiniame valstybės dokumente - Konstitucijoje.

Naujasis Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas nustatė septynias pagrindines duomenų subjektų teises duomenų apsaugos srityje. Keturios, iš jų buvo žinomos ir reglamentuotos prieš įsigaliojant Reglamentui (dabar tiesiog perkeltos į Reglamentą), tai: *teisė žinoti, teisė susipažinti, teisė reikalauti ištaisyti duomenis* ir *teisė nesutikti*. Lyginant Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą su Direktyva įtvirtinamos trys visiškai naujos duomenų subjekto teisės: *teisė reikalauti ištrinti duomenis* („*teisė būti pamirštam*“), *teisė apriboti duomenų tvarkymą* ir *teisė į duomenų perkeliamumą*.

Minėtų teisių įtvirtinimas padeda užtikrinti, kad informacija būtų teisinga, naudojama tik teisėtais tikslais ir tų duomenų valdytojų, kurie turi teisę konkrečius duomenis tvarkyti. Šių teisių laikytis bei jų nepažeisti privalo duomenų apsaugos valdytojas, t. y. tiek valstybės ir savivaldybės institucijos, viešosios įstaigos, ligoninės, policija ir t.t., tiek ir privatus sektorius (draudimo bendrovės, farmacinės kompanijos, advokatai, notarai ir kt.). „*Asmens duomenys gali būti tiek objektyvi, tiek ir subjektyvi informacija, net nebūtinai teisinga, bet kokios formos (raidės, skaičiai, garsas, nuotraukos ar pan.), tiesiogiai ir netiesiogiai susijusi ne tik su asmens privačiu, šeimos gyvenimu, bet ir su asmens veikla*“¹⁴. Pabrėžtina, kad informacija (asmens duomenys) nebūtinai gali būti apie patį duomenų subjektą ar atskleisti konkrečius duomenis apie jį, bet turi būti vertinamas informacijos sąsajumas su duomenų subjektu. Duomenų

¹² Lietuvos Respublikos Administracinių nusižengimų kodeksas. *Teisės aktų registras*. 2015, Nr. 2015-11216, 82 str.

¹³ Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-22] <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/lt_lisbon_treaty.pdf>.

¹⁴ Vartotojai.lt. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-22] <<http://www.vartotojai.lt/lt/tapatybe/tapatybes-vagyste/asmens-duomenys>>.

subjekto teisių pažeidimas neteisėtai ar priešingai numatytam teisiniam reguliavimui tvarkant duomenis, bus tada, kai informacija apims duomenis, susijusius su duomenų subjektu tam tikrais ryšiais, sąveika ar santykiais su pačiu duomenų subjektu (duomenų subjekto adresas, automobilio valstybinis numeris, telefono numeris, sutuoktinio vardas ir kt.)¹⁵¹⁶.

Pirmoji teisė, perkelta iš Direktyvos į Bendrąją apsaugos duomenų reglamentą (13 ir 14 str.) - *teisė žinoti, būti informuotam* apie savo asmens duomenų tvarkymą. Duomenų valdytojas, nesvarbu ar duomenis gavo iš paties duomenų subjekto ar iš kito šaltinio, duomenų subjektui privalo suteikti, kurio duomenis tvarko ar ketina tvarkyti, informaciją susijusią su duomenų valdytojo tapatybe (pvz.: juridinio asmens pavadinimą), kontaktiniais duomenimis. Taip pat, jei taikoma – duomenų apsaugos pareigūno kontaktinius duomenis. Pagal naująjį duomenų apsaugos reguliavimą duomenų valdytojas privalo pateikti duomenų tvarkymo tikslus, taip pat duomenų tvarkymo teisinį pagrindą. Kai asmens duomenys yra gauti ne iš duomenų subjekto, duomenų valdytojas privalo duomenų subjektui pateikti atitinkamų asmens duomenų kategorijas. Pagal LR Asmens duomenų apsaugos įstatymo 2 str. 1 d., 8 d. kategorijas galima suskirstyti į: asmens duomenis (asmens vardą, pavardę, lytį, kontaktinius duomenis, buvimo vietos duomenis ir interneto identifikatorių ir kt.) ir ypatingus asmens duomenis (duomenys susiję su fizinio asmens fizinės, fiziologinės, genetinės, psichinės, ekonominės, kultūrinės ar socialinės tapatybės požymiais).

Antroji duomenų subjektų teisė duomenų apsaugos srityje – *teisė susipažinti su savo asmens duomenimis* (BDAR 15 str.). Duomenų subjektas turi teisę iš duomenų valdytojo ar tvarkytojo gauti informaciją kokie jo asmens duomenys ir iš kokių šaltinių yra surinkti bei kokiais tikslais jie yra tvarkomi, taip pat kokiems duomenų gavėjams yra teikiami (ypač kokiems duomenų gavėjams trečiosiose valstybėse arba tarptautinės organizacijose). Duomenų valdytojas, gavęs duomenų subjekto paklausimą, visą informaciją apie prašomus duomenis turi pateikti per 30 kalendorinių dienų nuo kreipimosi dienos. Šie duomenys, duomenų valdytojo neatlygintinai duomenų subjektui yra teikiami 1 kartą per kalendorinius metus.

Trečioji duomenų subjektų teisė duomenų apsaugos srityje – *teisė reikalauti ištaisyti duomenis* (BDAR 16 str.). Duomenų subjektas turi teisę reikalauti, kad duomenų valdytojas ištaisytų netikslus jo asmens duomenis. Taip pat, duomenų subjektas pateikdamas papildomą

¹⁵ Civilka, M., Šlapimaitė, L. Asmens duomenų samprat elektroninėje erdvėje [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-08] <<http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/8761/7647>>. Teisė, 2015, 96.

¹⁶ Europos komisija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02] <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/what-personal-data_lt>.

pareiškimą ir atsižvelgiant į tikslus, kurių pagrindu yra tvarkomi duomenys, turi teisę reikalauti, kad neišsamūs duomenys būtų papildyti.

Ketvirtoji duomenų subjektų *teisė - nesutikti, kad su juo susiję asmens duomenys būtų tvarkomi* (BDAR 21 str.). Duomenų subjektas turi teisę dėl su jo konkrečiu atveju susijusių priešasčių bet kuriuo metu nesutikti, kad su juo susiję asmens duomenys būtų tvarkomi. Duomenų valdytojas nustoja tvarkyti duomenis, išskyrus atvejus, kai įrodo, kad duomenų tvarkymas yra viršesnis už duomenų subjekto interesus, teises ir laisves, arba siekiant pareikšti, vykdyti ar apginti teisinius reikalavimus. Tais atvejais, kai asmens duomenys tvarkomi tiesioginės rinkodaros tikslais, duomenų subjektas turi teisę bet kuriuo metu nesutikti ir reikalauti, kad duomenys nebūtų tvarkomi tokios rinkodaros tikslais. Pabrėžtina, kad tyła arba neveikimas nėra laikomi galiojančiu sutikimu, nes reikalaujama, kad sutikimas būtų išreikštas vienareikšmiais veiksmais.¹⁷

Penktoji duomenų subjektų *teisė - reikalauti, kad duomenų valdytojas ištrintų su duomenų subjektu susijusius asmens duomenis* (BDAR 17 str.). Kitaip, dar ši teisinio reguliavimo naujovė yra įvardinama, kaip „*teisė būti pamirštam*“. Duomenų valdytojas yra įpareigotas ištrinti asmens duomenis, jei egzistuoja nors viena iš šių priešasčių: asmens duomenys nebereikalingi tikslams, kuriems jie buvo renkami arba kitaip tvarkomi; jei duomenų subjektas atšaukia duotą sutikimą ir nebėra jokio kito teisinio pagrindo tvarkyti duomenis; duomenų subjektas nesutinka su duomenų tvarkymu; duomenys buvo tvarkomi neteisėtai; jei yra nustatyta teisinė prievolė, kurios laikantis pagal Europos Sąjungos ar valstybės narės teisę asmens duomenys turi būti ištrinti.

Šešta, duomenų subjektas turi *teisę reikalauti, kad duomenų valdytojas apribotų duomenų tvarkymą* kai: asmens duomenų subjektas užginčija duomenų tikslumą; asmens duomenų tvarkymas - neteisėtas, o duomenų subjektas nesutinka, dėl duomenų ištrynimo ir prašo apriboti jų naudojimą; duomenų valdytojui subjekto asmens duomenys nebereikalingi tvarkymo tikslais, tačiau jie reikalingi duomenų subjektui siekiant pareikšti teisinius reikalavimus (BDAR18 str.). Duomenų valdytojas kiekvienam duomenų gavėjui, kuriam buvo atskleisti asmens duomenys, privalo pranešti apie asmens duomenų ištaisymą, ištrynimą arba tvarkymo apribojimą. Duomenų valdytojas, Duomenų subjektui paprašius, privalo suteikti informaciją apie duomenų gavėjus, kuriems buvo atskleisti asmens duomenys (BDAR 19 str.).

¹⁷ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Didesnė apsauga, naujos galimybės. Komisijos gairės dėl tiesioginio Bendrojo duomenų apsaugos reglamento taikymo nuo 2018 m. gegužės 25 d. Europos komisija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-15] <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52018DC0043&qid=1517578296944&from=EN>>.

Septintoji Duomenų apsaugos reglamente įtvirtinta *teisė - į duomenų perkeliamumą* (BDAR 20 str.). Šios teisės turinys apima duomenų subjekto teisę gauti susijusius su juo asmens duomenis, kuriuos jis pateikė duomenų valdytojui susistemintu, įprastai naudojamu ir kompiuterio skaitomu formatu, ir persiųsti tuos duomenis kitam duomenų valdytojui, o duomenų valdytojas, kuriam duomenys buvo persiųsti privalo nekliudyti¹⁸. Kitaip tariant, duomenų subjektai gali prašyti atitinkamos bendrovės ar organizacijos jiems sugrąžinti suteiktus asmens duomenis, taip pat asmens duomenis tiesiogiai persiųsti kitai bendrovei ar organizacijai. Tokiu būdu yra skatinama duomenų valdytojų konkurencija, o duomenų subjektams sudaroma galimybė lengviau keisti paslaugų teikėjus bei skatinamas naujų paslaugų plėtojimas¹⁹.

3. ASMENS DUOMENŲ TVARKYMO PRINCIPAI

Reglamentu (ES) 2016/679 siekiama užtikrinti vienodo ir aukšto lygio fizinių duomenų apsaugą bei nuoseklų ir vienodą taisyklių, kuriomis reglamentuojama fizinių asmenų pagrindinių teisių ir laisvių apsauga tvarkant asmens duomenis, taikymą (Reglamento (ES) 2016/679 preambulės 10 punktas). Šiam tikslui pasiekti Bendrasis duomenų apsaugos reglamento 5 straipsnis įtvirtina šešis principus, kuriais savo veikloje yra įpareigoti vadovautis visi duomenų tvarkytojai ir duomenų valdytojai tam, kad bet koks asmens duomenų tvarkymas atitiktų šio reglamento reikalavimus ir būtų užtikrinta duomenų subjekto teisių apsauga. Su asmens duomenų tvarkymu susiję principai teisine prasme nėra absoliuti naujovė. Vertinant teisinio reglamentavimo kontekstą šie principai ir jų turinys atitinka Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 3 str. nustatytus asmens duomenų tvarkymo reikalavimus. Tačiau Reglamentas ne tik įtvirtina naujus atskaitomybės, vientisumo bei konfidencialumo principus, bet ir papildomai sureguliuoja iki šiol galiojančius, praplėsdamas jų turinį.

Taigi asmens duomenys turi būti duomenų subjekto atžvilgiu tvarkomi teisėtu, sąžiningu ir skaidriu būdu (5 str. 1 d. a).

Reglamentas labai aiškiai nurodo, kad tam, kad duomenų tvarkymas būtų teisėtas, asmens duomenys turi būti tvarkomi gavus atitinkamo duomenų subjekto sutikimą. Sutikimas turėtų būti duodamas aiškiu aktu patvirtinant, kad yra suteiktas laisva valia, konkretus, informacija pagrįstas ir vienareikšmis nurodymas, kad duomenų subjektas sutinka, kad būtų tvarkomi su

¹⁸ Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02] <<https://www.ada.lt/go.php/lit/Laukiantys-pokyciai>>.

¹⁹ Europos komisija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02] <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/what-personal-data_lt>.

juo susiję asmens duomenys, pavyzdžiui raštiškas, įskaitant elektroninėmis priemonėmis, arba žodinis pareiškimas.²⁰ Pareiga įrodyti, kad sutikimas atitinka Reglamente nustatytus turinio reikalavimus ir tą faktinę aplinkybę, kad duomenų subjektas sutiko su duomenų tvarkymo operacija, tenka duomenų valdytojui.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ne pagal Reglamentą, bet ir iki Reglamento įsigaliojimo buvusį teisinį reglamentavimą, sutikimas yra tik vienas iš keleto alternatyvių asmens duomenų tvarkymo pagrindų. Duomenų tvarkymas nesant duomenų subjekto sutikimo laikytinas teisėtu, kai tvarkyti duomenis būtina esant šioms aplinkybėms:²¹

- siekiant įvykdyti sutartį, kurios šalis yra duomenų subjektas, arba siekiant imtis veiksmų duomenų subjekto prašymu prieš sudarant sutartį;
- siekiant įvykdyti duomenų valdytojui taikomą teisinę prievolę (nustatytą ES ar nacionalinės teisės aktuose);
- siekiant apsaugoti gyvybinius duomenų subjekto ar kito fizinio asmens interesus;
- siekiant atlikti užduotį, vykdomą viešojo intereso labui arba vykdant duomenų valdytojui pavestas viešosios valdžios funkcijas;
- siekiant teisėtų duomenų valdytojo arba trečiosios šalies interesų (įskaitant komercinę naudą), išskyrus atvejus, kai tokie duomenų subjekto interesai arba pagrindinės teisės ir laisvės, dėl kurių būtina užtikrinti asmens duomenų apsaugą, yra už juos viršesni.

Reglamento kūrėjai netiesiogiai įtvirtina sąlygą, kad sutikimas atlikti konkrečią duomenų tvarkymo operaciją reikalingas tuomet, kai dėl planuojamo duomenų tvarkymo specifikos ar teisės aktuose numatytų reikalavimų negali būti taikomas joks kitas teisėto duomenų tvarkymo pagrindas.

Realu kad tais atvejais, kai nėra galimybės iš duomenų subjekto gauti Reglamente nustatytus reikalavimus atitinkančio sutikimo arba tvarkymas neatitinka kitų teisėto tvarkymo pagrindų, duomenų tvarkymas siekiant teisėtų interesų, ir toliau turėtų išlikti itin reikšmingu asmens duomenų tvarkymo pagrindu.

Taikant sąžiningo ir skaidraus duomenų tvarkymo principus, fiziniams asmenims turi būti aišku, kaip su jais susiję asmens duomenys yra renkami, naudojami, su jais susipažįstama arba jie yra kitaip tvarkomi, taip pat kokiu mastu tie asmens duomenys yra ar bus tvarkomi ir kokiais tikslais atsižvelgiant į konkrečias asmens duomenų tvarkymo aplinkybes ir kontekstą. Reglamentas nustato pareigą informuoti duomenų subjektą ir apie tai apie tai, kad vykdomas

²⁰ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *supra* note, 1 preambulė 32 d.

²¹ *Ibid.*, 6 str. 1 d.

profilavimas, ir apie tokio profilavimo pasekmes.²² Fiziniai asmenys turėtų būti informuoti apie su asmens duomenų tvarkymu susijusius pavojus, taisykles, apsaugos priemones bei teises ir apie tai, kaip naudotis savo teisėmis tokio asmens duomenų tvarkymo srityje.²³ Sąžiningo ir skaidraus duomenų tvarkymo principas reikalauja, kad asmenims informacija apie jų duomenų tvarkymą būtų pateikta „skaidria, suprantama ir lengvai prieinama forma, aiškia ir paprasta kalba, ypač jei informacija yra konkrečiai skirta vaikui“²⁴. Informacija turėtų būti pateikiama raštu arba kitomis priemonėmis, įskaitant, prireikus, elektronine forma tuo metu, kai iš asmenų renkami jų duomenys. Pažymėtina, kad Reglamento kūrėjai, įvertinę privalomos pateikti informacijos apimtį, suteikia galimybę privalomą informaciją pateikti kartu su standartizuotomis piktogramomis.

Reglamentas įtvirtina, kad asmens duomenys turi būti renkami nustatytais, aiškiai apibrėžtais bei teisėtais tikslais ir toliau netvarkomi su tais tikslais nesuderinamu būdu; tolesnis duomenų tvarkymas archyvavimo tikslais viešojo intereso labui, mokslinių ar istorinių tyrimų tikslais arba statistiniais tikslais pagal 89 straipsnio 1 dalį nėra laikomas nesuderinamu su pirminiais tikslais²⁵. Tokiu būdu įtvirtintas tikslo apribojimo principas įpareigoja kiekvieną įmonę ar organizaciją užtikrinti, kad asmens duomenis būtų renkami ir tvarkomi tik konkrečiais tikslais, kurie turi būti aiškūs, teisėti ir nustatyti duomenų rinkimo metu. Todėl asmens duomenų tvarkymo tikslas turi būti ne tik žinomas, bet ir asmenys, kurių duomenys tvarkomi, turi būti informuoti apie šį tikslą.

Įvertinus Reglamente įtvirtintą šio principo apibrėžimą darytina išvada, kad asmens duomenys gali būti naudojami kitu tikslu, bet tik patikrinus, ar naujasis tikslas yra suderinamas su pradinio tikslu. Tikrinant tikslų suderinamumą Europos komisija rekomenduoja įvertinti šiuos aspektus:²⁶

- visas sąsajas tarp pradinio tikslo ir naujo ar numatomo tikslo;
- aplinkybes, kuriomis duomenys buvo surinkti (t.y. įvertinti koks yra jūsų įmonės/ėstaigos ar organizacijos ir fizinio asmens tarpusavio santykis);
- surinktų duomenų rūšį ir pobūdį ;

²² 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *supra* note, 1, preambulė 60 dalis

²³ *Ibid.*, preambulė 9 dalis

²⁴ *Ibid.*, 12 str. 1 d.

²⁵ *Ibid.*, 5 str. 1 d. b) p.

²⁶ ES duomenų apsaugos taisyklių reforma [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-08] <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform_lt > <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/rules-business-and-organisations/principles-gdpr/purpose-data-processing/can-we-use-data-another-purpose_lt >.

- numatomo tolesnio duomenų tvarkymo galimas pasekmes (įvertinti su duomenų tvarkymu susijusias grėsmes ir jų poveikį duomenų subjektui);

- tinkamų apsaugos priemonių (kaip antai šifravimo ar pseudonimų suteikimo) buvimą.

Tikslo apribojimo principas tiesiogiai suponuoja duomenų kiekio mažinimo principą (5 str. 1 d. c), kuris laikomas besąlygiška asmens duomenų apsaugos dalimi ir visuotinai pripažįstamas kaip vienas iš geros praktikos aspektų. Šio principo esmė yra tokia, kad duomenų valdytojas ne tik neturėtų rinkti asmens duomenų be jokių aiškių ir apibrėžtų tikslų, bet ir tai, kad turi būti renkami tik tokie duomenys, kurie yra adekvatūs bei susiję su tais tikslais, kuriais jie tvarkomi ir ribojami pagal tai, kiek jų yra būtina turėti atsižvelgiant į tikslus, kuriais jie tvarkomi.

Duomenų mažinimo principas tiesiogiai siejamas ir su asmens duomenų saugojimo laikotarpiu. Pagal ADTAĮ 4 straipsnį, asmens duomenys saugomi ne ilgiau, negu to reikalauja duomenų tvarkymo tikslai. Kai asmens duomenys nebereikalingi jų tvarkymo tikslams, jie turi būti sunaikinami, išskyrus tuos, kurie įstatymų nustatytais atvejais turi būti perduoti valstybės archyvams. Reglamentas išlieka nuoseklus ir duomenų valdytojus įpareigoja užtikrinti, kad duomenų saugojimo laikotarpis būtų minimalus²⁷ ir pagrįstas bei nustatomas įvertinus poreikį juos tvarkyti atsižvelgiant į duomenų tvarkymo tikslus. Pažymėtina, kad Reglamentas nenustato nei minimalaus nei maksimalaus duomenų saugojimo laikotarpio, todėl kiekviena įstaiga ar bendrovė, turi individualiai nusistatyti terminus, per kiek laiko saugomi duomenys, turi būti ištrinti. Bet išimtiniais atvejais asmens duomenis galima saugoti ilgiau archyvavimo tikslais viešojo intereso labai arba mokslinių ar istorinių tyrimų tikslais, tačiau turi būti imamasi techninių ir organizacinių priemonių (kaip antai anoniminimo, šifravimo ir pan.).²⁸

Reglamento 5 str. 1 dalies d) punkte įvirtintas duomenų tikslumo principas įpareigoja duomenų valdytoją imtis visų pagrįstų priemonių užtikrinti, kad asmens duomenys, kurie nėra tikslūs, atsižvelgiant į jų tvarkymo tikslus, būtų nedelsiant ištrinami arba ištaisomi. Taigi duomenų valdytojai turi užtikrinti, kad asmens duomenys būtų tikslūs ir, jeigu tai reikalinga asmens duomenims tvarkyti, nuolat atnaujinami atsižvelgiant į jų tvarkymo tikslus ir ištaisomi, jeigu taip nėra. Siekiant nepažeisti šio asmens duomenų tvarkymo principo, duomenų

²⁷ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *supra* note, 1, preambulė 39 d.

²⁸ ES duomenų apsaugos taisyklių reforma [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-08] <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform_it > <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/rules-business-and-organisations/principles-gdpr/how-long-can-data-be-kept-and-it-necessary-update-it_it >.

valdytojas turėtų nustatyti ne tik periodinės duomenų peržiūros, bet ir duomenų ištrynimo terminus.

Konfidencialumo nuostata nėra naujiena asmens duomenų apsaugos teisėje, bet Reglamento 5 str. 1 dalies f) p. konfidencialumo principas įtvirtintas kartu su vientisumo principu. Taigi bet kuri įstaiga ar bendrovė tvarkanti ar valdanti asmens duomenis, turi įdiegti tokias technines ir organizacines apsaugos priemones, kurios visapusiškai užtikrintų duomenų saugumą. Kaip vieną iš tokio pobūdžio pavyzdinių priemonių Reglamentas nurodo pseudonimų suteikimą, t. y. procesas, kuomet asmens duomenys tvarkomi taip, jog jų nebūtų galima susieti su konkrečiu asmeniu, nepasinaudojus papildoma informacija, o ta papildoma informacija yra saugoma atskirai nuo asmens duomenų²⁹. Šio principo turinys papildomai apima ir pareigą imtis tokių priemonių, kurios užtikrintų apsaugą nuo neteisėto duomenų tvarkymo bei nuo netyčinio duomenų praradimo, sunaikinimo ar sugadinimo. Taigi asmens duomenys gali būti tvarkomi tik tą daryti įgaliotų asmenų, o įdiegtos apsaugos priemonės turi funkcionuoti taip, kad asmens duomenys būtų apsaugoti nuo atsitiktinio arba neteisėto informacijos pakeitimo ir/ar sunaikinimo.

Reglamentas įpareigoja duomenų valdytojus prisiimti kuo daugiau atsakomybės už asmens duomenų tvarkymą, tokiu būdu netiesiogiai išreiškiant pasitikėjimą valdytojų atliekamais veiksmais, bet kartu ir sugriežtinant valdytojų pareigas duomenų apsaugos srityje. Šiame kontekste itin svarbus ir reikšmingas yra Reglamento 5 str. 2 dalyje įtvirtintas atskaitomybės principas, pagal kurį duomenų valdytojas ir duomenų tvarkytojas yra ne tik atsakingi už duomenų apsaugos reikalavimų laikymąsi, bet ir turi sugebėti bei ir įrodyti, kad duomenys tvarkomi laikanti Reglamento reikalavimų. Tokiu būdu duomenų valdytojai ir tvarkytojai skatinami taip tvarkyti asmens duomenis, kad pasirinktos priemonės atitiktų Reglamente įtvirtintus duomenų apsaugos principus ir reikalavimus.

Vienas iš būdų bei priemonių įrodyti, kad laikomasi Reglamente įtvirtintų principų bei reikalavimų, yra duomenų tvarkymo veiklos įrašų tvarkymas bei saugojimas. Ši pareiga skirtinga apimtimi yra nustatyta ir duomenų tvarkytojui, ir duomenų valdytojui, o pastarieji privalo bendradarbiauti su priežiūros funkcijas vykdančia institucija ir jos prašymu pateikti tuo įrašus, kad pagal juos būtų galima stebėti tas duomenų tvarkymo operacijas.

²⁹ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *supra* note, 1, 4 str. 5 d.

4. DUOMENŲ APSAUGOS PAREIGŪNO VEIKLOS PAGRINDAI IR PRINCIPAI

ADTAI 32 str. įtvirtina galimybę, bet ne pareigą, duomenų valdytojams paskirti už duomenų apsaugą atsakingą asmenį ar skyrių, kuris prižiūri, kad įmonėje asmens duomenys būtų tvarkomi laikantis duomenų apsaugą reglamentuojančių teisės aktų nuostatų.

Kitaip nei iki Reglamento priimtuose Lietuvos, Europos Sąjungos ir daugumos ES valstybių narių duomenų apsaugos įstatymuose, Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 37 str. 1 dalyje įtvirtinta ne teisė, o pareiga tam tikrai daliai duomenų valdytojų ir tvarkytojų paskirti duomenų apsaugos pareigūną.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 95/46/EB 29 straipsnio darbo grupės teigimu, duomenų apsaugos pareigūnas (angl. Data Protection Officer (toliau dar ir– DPO)) pripažįstamas vienu pagrindinių dalyvių naujojoje duomenų valdymo sistemoje³⁰, o Reglamentu yra nustatomos jo paskyrimo sąlygos, statusas bei užduotys. Aukščiau paminėta 29 straipsnio darbo grupė duomenų apsaugos pareigūną laiko atskaitomybės pagrindu ir nurodo, kad duomenų apsaugos pareigūnai ne tik padeda laikytis reikalavimų įgyvendindami atskaitomybės priemones (pvz., padeda atlikti poveikio duomenų apsaugai vertinimus ir atlieka arba padeda atlikti auditus), bet ir veikia kaip tarpininkai tarp įvairių suinteresuotųjų subjektų (pvz., priežiūros institucijų, duomenų subjektų ir organizacijos verslo padalinių).³¹

Reglamento 37 str. 1 d. numato, kad duomenų apsaugos pareigūną privalo būti paskirtas:

- kai duomenis tvarko valdžios institucijos arba įstaigos, išskyrus teismus, kai jie vykdo teismo funkcijas;
- kai pagrindinė duomenų valdytojo arba duomenų tvarkytojo, veikla yra duomenų tvarkymo operacijos, dėl kurių pobūdžio, aprėpties ir(arba) tikslų duomenų subjektai yra reguliariai bei sistemingai stebimi dideliu mastu;
- kai pagrindinė duomenų valdytojo arba duomenų tvarkytojo veikla yra specialių kategorijų duomenų tvarkymas dideliu mastu arba asmens duomenų apie apkaltinamuosius nuosprendžius ir nusikalstamas veikas tvarkymas dideliu mastu.

Duomenų apsaugos pareigūnu skyrimo kriterijai (išskyrus pirmąjį) yra gana abstraktaus pobūdžio, todėl 29 straipsnio darbo grupė kaip gerą patirtį rekomenduoja duomenų apsaugos pareigūną ir tiems duomenų valdytojams, kurie neprivalo to daryti pagal Reglamento nuostatas. Duomenų apsaugos pareigūnu skyrimo kriterijai (išskyrus pirmąjį) yra gana abstraktaus

³⁰ Duomenų apsaugos pareigūnų gairės. 29 Straipsnio duomenų apsaugos darbo grupė. Priimta su paskutiniaisiais pakeitimais 2017 m. balandžio 5 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-08] < <https://www.ada.lt/go.php/Metodine-pagalba966> >, psl. 6.

³¹ *Ibid.*, psl. 5.

pobūdžio, todėl ta pati darbo grupė yra parengusi ir skiriant DPO siūlo vadovautis *Duomenų apsaugos pareigūnų gairėmis*. Šiose gairėse yra įtvirtinta rekomendacija duomenų valdytojams ir duomenų tvarkytojams ne tik atlikti išsamią analizę siekiant įvertinti ar jų veikla atitinka Reglamento 37 str. 1 d. įtvirtintus kriterijus ir būtinybę skirti duomenų apsaugos pareigūną, bet ir šios analizės rezultatus įtvirtinti raštu bei saugotų su kitais duomenų valdytojo ar duomenų tvarkytojo dokumentais. Tokių veiksmų tikslas - užtikrinant atskaitomybės principo įgyvendinimą, priežiūros institucijai parodyti atliktos analizės eigą ir padarytas išvadas.

Duomenų apsaugos pareigūnu gali būti ne tik duomenų valdytojo ar duomenų tvarkytojo vidaus darbuotojas bet ir pagal paslaugų teikimo sutartį samdomas fizinis ar juridinis asmuo. Jis skiriamas remiantis profesinėmis savybėmis, visų pirma duomenų apsaugos teisės ir praktikos ekspertinėmis žiniomis, taip pat gebėjimu atlikti nustatytas teisinio reguliavimo užduotis.³² Ekspertinių žinių reikalavimas turėtų būti siejamas su giliu nacionalinių bei tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių duomenų apsaugą, išmanymu bei gebėjimu atlikti Reglamento jam paskirtas užduotis. Deja jokie konkretni reikalavimai DPO kompetencijai Reglamente nėra nustatyti, neįtvirtintas ir DPO kompetencijos įvertinimo/patvirtinimo tvarka. Realiai duomenų valdytojas ar duomenų tvarkytojas, įvertinęs tvarkomų asmens duomenų sudėtingumą, bendrovės dydį bei struktūrą, patys savarankiškai sprendžia apie asmens tinkamumą bei gebėjimą būti duomenų apsaugos pareigūnu.

Reglamente įtvirtintas DPO nepriklausomumo principas, kuris reiškia, kad duomenų apsaugos pareigūnas neturi gauti jokių jokių nurodymų dėl savo užduočių vykdymo ir jam nebūtų daroma įtaka, siekiant išvengti duomenų tvarkymą nustatančių reikalavimų. Kadangi duomenų apsaugos pareigūnas gali vykdyti ir kitas užduotis ar eiti kitas pareigas, Reglamento 38 str. 6 d. įtvirtina interesų konflikto vengimo principą, kuris glaudžiai susijęs su DPO nepriklausomumu. Duomenų valdytojas ir duomenų tvarkytojas yra įpareigoti užtikinti, kad dėl bet kokių tokio pobūdžio užduočių atlikimo nekiltų interesų konfliktas. Reglamentas taip pat išskiria prieinamumo principą³³, kuris nulemia, kad duomenų apsaugos pareigūnas turi būti pasiekiamas visiems suinteresuotiems asmenims: duomenų valdytojams ir tvarkytojams, jų vadovams ir darbuotojams, duomenų subjektams, priežiūros institucijoms. Duomenų

³² 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *supra* note, 1, 37 str. 5 p.

³³ Zaleskis, J. Duomenų apsaugos pareigūno veiklos pagrindai pagal ES Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą. *Teisė 2017 104. P. 159-170.* [interaktyvus] [žiūrėta 2018-04-08] <
www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/10851/8986 >. 167.

valdytojas arba duomenų tvarkytojas paskelbia duomenų apsaugos pareigūno kontaktinius duomenis ir praneša juos priežiūros institucijai³⁴ bei paskelbia juos viešai.

Pažymėtina ir tai, kad asmens duomenų pareigūnui netaikoma asmeninė atsakomybė ir numatytos sankcijos už Reglamento pažeidimą, jeigu duomenų valdytojai ar tvarkytojai pažeis Reglamento reikalavimus. Ne tik pačiame Reglamente, bet ir jo preambulėje aiškiai nurodyta, kad Reglamentu įtvirtintų duomenų apsaugos reikalavimų laikymasis yra duomenų valdytojų ir duomenų tvarkytojų pareiga, kurios įgyvendinimą privalo užtikrinti būtent jie, o ne duomenų apsaugos pareigūnas.

Būtent sankcijų dydis už duomenų apsaugos pažeidimus laikytinas dar viena paskata įvertinti asmens duomenų svarbą ir saugą bei laikytis Reglamente įtvirtintų asmens duomenų tvarkymo principų bei taisyklių. Reglamento 83 str. įtvirtina kriterijus, pagal kuriuos priežiūros institucija atlieka vertinamuosius veiksmus ir priima sprendimą dėl baudos skyrimo/neskyrimo ir jos dydžio. Atsižvelgiant į pažeidimo pobūdį bei kitus Reglamente išvardintus kriterijus, baudos dydis yra diferencijuojamas ir gali siekti iki 10 mln. EUR arba iki 20 ml. EUR arba 2 % ar 4 % praėjusių finansinių metų bendros metinės pasaulinės apyvartos, atsižvelgiant į tai, kuri suma yra didesnė.³⁵ Pažymėtina ir tai, kad baudos sumokėjimas niekaip neapsaugo duomenų tvarkytojo ar duomenų valdytojo nuo pareigos atlyginti asmeniui patirtą turtinę ir neturtinę žalą.³⁶ Asmens teisė kreipti dėl žalos atlyginimo tiesiogiai įtvirtinta Reglamento 82 straipsnyje. Žinoma asmuo privalės įrodyti bei pagrįsti patirtus finansinius nuostolius ar neturtinę žalą, tačiau tokios nuostatos įtvirtinimas netiesiogiai suponuoja išvadą, kad žala atlyginama esant bet kokio pobūdžio asmens duomenų apsaugos principų ar taisyklių pažeidimui.

IŠVADOS

Apibendrinant tai, kas aukščiau išdėstyta, darytina išvada, kad nuo 2018 m. gegužės 25 d. pradėtas taikyti Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, kaip tiesioginis taikymo teisės aktas, į valstybių nacionalinę teisinę sistemą įneša daug naujovių ir aktualių pakeitimų duomenų apsaugos reguliavime.

Reglamentas smarkiai praplečia ES duomenų apsaugos teisės teritorinę taikymo sritį, sugriežtina reikalavimus asmens duomenų tvarkymo teisėtumui, išplečiama atsakomybės už asmens duomenų tvarkymą taikymo ribas, įtvirtina naują pareigą daliai duomenų valdytojų ir

³⁴ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, *supra* note, 1, 37 str. 7 p.

³⁵ *Ibid.*, 83 str. 5 d.

³⁶ *Ibid.*, 82 str. 1 d.

duomenų tvarkytojų, paskirti duomenų apsaugos pareigūną, reglamentuoja vaikų asmens duomenų tvarkymą, stiprina duomenų subjektų teises, sugriežtina duomenų subjektų sutikimui keliamus reikalavimus, taip pat padidina baudų dydį už netinkamą ar neteisėtą asmens duomenų tvarkymą siekiant, kad kiekvienu atveju skiriamos administracinės baudos būtų veiksmingos, proporcingos ir atgrasomos.

Duomenų subjektų teisių įtvirtinimu Bendrajame asmens duomenų reglamente siekiama užtikrinti, kad informacija būtų teisinga, naudojama tik teisėtais tikslais ir tų duomenų valdytojų, kurie turi teisę konkrečius duomenis tvarkyti. Duomenų subjekto teisės, kurios saugo duomenų subjektų asmens duomenis ir kuriomis duomenų subjektai turi teisę naudotis, yra perkeltos iš Direktyvos 95/46/EB, praplėstos ir papildytos naujomis: teise reikalauti ištrinti duomenis („teise būti pamirštam“), teise apriboti duomenų tvarkymą ir teise į duomenų perkeliamumą.

Reglamente įtvirtinti principai laikytini aiškiais teisiniais reikalavimais, kuriais duomenų valdytojas ir tvarkytojas privalo vadovautis valdant ir/ar tvarkant asmens duomenis. Reglamentas duomenų valdytojui nustato privalomas gaires kaip valdyti duomenis laikantis nustatytų principų, o kiekvienas valdytojas yra įpareigotas tai apsibrėžti veiklos įrašuose. Tokiu būdu susitiprinama duomenų valdytojų atsakomybė už duomenų subjektų teises ir mažinamas duomenų apsaugos priežiūros institucijos dalyvavimas kasdienėje duomenų tvarkymo veikloje.

Reglamentas duomenų apsaugos pareigūnui priskiria gana svarbų vaidmenį visoje duomenų valdymo sistemoje. Duomenų apsaugos pareigūnas pagal jam suteiktus įgaliojimus bei priskirtas funkcijas laikytinas asmeniu, kuris ne tik turės padėti duomenų valdytojams ir duomenų tvarkytojams tinkamai įgyvendinti duomenų apsaugos reikalavimus, bet ir veiks kaip tarpininkas tarp duomenų subjektų, duomenų valdytojo ar tvarkytojo ir duomenų apsaugos priežiūros institucijos.

LITERATŪRA

1. Administracinių baudų taikymo ir nustatymo pagal Reglamentą 2016/679 gairės. 29 Straipsnio duomenų apsaugos darbo grupė. Priimta su paskutiniais pakeitimais 2017 m. spalio 3 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-30] < <file:///C:/Users/sigita.tunkeviciene/Downloads/AdministraciniubaudutaikymoimustatymopagalB/DARgaires20171003wp253LT.pdf> >.
2. Civilka, M., Šlapimaitė, L. Asmens duomenų samprat elektroninėje erdvėje [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-08] < <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/8761/7647>>. Teisė, 2015, 96.
3. ES duomenų apsaugos taisyklių reforma [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-08] < https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform_it >.
4. ES 29 str. darbo grupė. 2010 m. liepos 13 d. Nuomonė 3/2010 dėl atskaitomybės principo, Nr. WP173, p. 18 [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02] <http://ec.europa.eu/newsroom/article29/news.cfm?item_type=1358&tpa_id=6936>.

5. Europos komisija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02] <https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/what-personal-data_lt>.
6. Dėl pareigos paskirti duomenų apsaugos pareigūną. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-03-12] < <https://www.ada.lt/go.php/lit/1-del-pareigos-paskirti-duomenu-apsaugos-pareiguna-2017-m> >.
7. Duomenų apsaugos pareigūnų gairės. 29 Straipsnio duomenų apsaugos darbo grupė. Priimta su paskutiniaisiais pakeitimais 2017 m. balandžio 5 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-08] < <https://www.ada.lt/go.php/Methodine-pagalba966> >.
8. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Didesnė apsauga, naujos galimybės. Komisijos gairės dėl tiesioginio Bendrojo duomenų apsaugos reglamento taikymo nuo 2018 m. gegužės 25 d. Europos komisija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-15] <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52018DC0043&qid=1517578296944&from=EN>>.
9. Lietuvos Respublikos Administracinių nusižengimų kodeksas. *Teisės aktų registras*. 2015, Nr. 2015-11216.
10. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 22-804.
11. Lisabonos sutartis, iš dalies keičianti Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį pasirašyta Lisabonoje, 2007 m. gruodžio 13 d. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-22] <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/lt_lisbon_treaty.pdf>.
12. 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 95/46/EB dėl asmens duomenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo, Specialusis leidimas, OL L 281, p. 31; 2004 m., 13 skyrius, 15 tomas, p. 355–374.
13. 2016 m. balandžio 27 d. Europos Sąjungos Reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmens duomenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-01-30] < <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:119:FULL&from=EN> >.
14. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-05-02] <<https://www.ada.lt/go.php/lit/Laukiantys-pokyciai>>.
15. Vartotojai.lt. [interaktyvus]. [žiūrėta 2018-04-22] < <http://www.vartotojai.lt/lt/tapatybe/tapatybes-vagyste/asmens-duomenys>>.
16. Zaleskis, J. Duomenų apsaugos pareigūno veiklos pagrindai pagal ES Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą. *Teisė 2017 104. P. 159-170*. [interaktyvus] [žiūrėta 2018-04-08] < www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/10851/8986 >.
17. Zaleskis, J. ES Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas: reikšmė duomenų apsaugos teisei. *Teisė 2017 103. P. 45-54*. [interaktyvus] [žiūrėta 2018-04-08] < <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/viewFile/10779/8959> >.

THE MAIN RIGHTS OF THE DATA SUBJECT AND THEIR ENFORCEMENT IN ACCORDANCE WITH THE EU GENERAL DATA PROTECTION REGULATION

Dr. Eglė Štareikė*

Mykolas Romeris University, Lithuania

Sigita Kausteklytė-Tunkevičienė**

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

EU General Data Protection Regulation, by the theoretical and practical view, reforms EU data protection legal regulation and establishes a uniformly high standard of privacy data protection - the impact of any government institution or company on data protection will have to become permanent and one of the central element of planning and implementing any activity. The EU General Data Protection

Regulation not only sets new rules for data processing, but also in detail regulates the rights of data subjects, extends the content of these rights and establishes the Data Protection Officer Institute. In this article, authors presents the main innovations related to data subjects' rights protection and data processing principles. The paper also analyzes the bases for the appointment of the Personal Data Protection Officer and the principles of his operation. Only the responsible processing and processing of personal data based on the principles enshrined in the Regulation protects data subject individual's right to privacy, also the data controller and data processor - against personal data protection breach.

The relevance of this scientific article relates to the novelty and relevance of the General Data Protection Regulation and the importance of this document to data protection law.

The **purpose** of this scientific article is to analyze the content of the main rights of data subject, identifying the means of ensuring data rights of the data subjects and examining the bases and principles of the activities of the data protection officer.

Object of scientific article - General Data Protection Regulation contains the principles of data subjects' rights and the processing of personal data.

To sum up it has to be drawn that the application of the General Data Protection Regulation has become a direct legal act and brings many innovations into countries national legal systems.

The Regulation dramatically broadens the territorial scope of EU data protection law, strengthens the requirements for the lawfulness of the processing of personal data, extends the scope of liability for the processing of personal data, establishes a new obligation for a part of data controllers and data processors, appointment of a data protection officer, regulates the processing of personal data of children, strengthens the rights of subjects, tightens the requirements for the consent of the data subjects, and also increases the amount of fines for improper or unlawful processing of personal data.

The establishment of the rights of data subjects in the General Personal Data Regulation aims to ensure that information is correct, used only for legitimate purposes and by those controllers who have the right to process specific data.

The principles enshrined in the Regulation are considered to be clear legal requirements, which controller and processor must follow when controlling and / or processing personal data. Regulation sets for data controllers binding guidelines for managing data in accordance with established principles, and each controller is required to define it in activity records. In this way, the responsibility of data controllers for the rights of data subjects is reinforced and the involvement of the data protection supervisory authority in the daily routine of data processing is reduced.

The Regulation attaches a significant role to the Data protection officer throughout the entire data management system. The Data protection officer, in accordance with his mandate and assigned functions, shall be considered as a person who will not only be required to help data controllers and processors properly enforce data protection requirements but also act as an intermediary between data subjects, data controllers or processors and the data protection supervisory institution.

Keywords: data subject, data controller, data processor, General Data Protection Regulation (GDPR), lawful processing of data.

Dr. Eglė Štareikė* Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptis: sutarčių teisė, prievolių teisė, civilinė atsakomybė.

Dr. Eglė Štareikė* Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, lecturer. Research interests: contract law, law of obligations, civil liability.

Sigita Kausteklytė-Tunkevičienė** Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptis: socialinių teisių įgyvendinimo problemų tyrimas.

Sigita Kausteklytė-Tunkevičienė** Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Law, lecturer. Research interests: research of problems in realization of social rights.